

Magdalena Adamczuk

Czczeńskie kobiety w strategii działania bojowników kaukaskich

Terroryzm jako zjawisko jest od wielu lat szczegółowo analizowany przez badaczy i analityków. Mimo to jednak nadal brakuje jednoznacznej odpowiedzi na pytanie zasadnicze, tzn. co decyduje o sięganiu po tę konkretnie metodę realizacji celów przez organizacje terrorystyczne i pojedynczych terrorystów?

Po ponad dekadzie amerykańskiej „wojny z terroryzmem” USA oraz państwa je wspierające wciąż są zagrożone aktywnością o charakterze terrorystycznym. Pomimo doskonalenia narodowych mechanizmów przeciwdziałania terroryzmowi i wewnętrznych procedur reagowania na to zagrożenie, terroryzm jest nadal obecny i to w coraz to nowszych i doskonalszych formach. Jedną z nich jest niewątpliwie angażowanie kobiet do aktywnej walki z „wrogiem” oraz wykorzystywanie ich na coraz szerszą skalę do samobójczych misji. Rozpatrując udział kobiet w działalności terrorystycznej motywowanej ideologią islamską, należy zauważyć, że do lat 70. XX wieku¹ nie odnotowano żadnego zamachu, którego bezpośrednim sprawcą byłaby muzułmanka. To, że obecnie coraz częściej się je angażuje, może świadczyć o determinacji liderów organizacji terrorystycznych w ich dążeniach do zniszczenia świata zachodniego. Ale może być to także oznaka słabości i braku efektów dotychczasowych działań prowadzonych przez kobiety². Doskonalenie procedur bezpieczeństwa i środków zapobiegania zagrożeniom skłaniają ugrupowania islamistyczne do poszukiwania nowych sposobów walki, które dawałyby im przewagę taktyczną. Rola kobiet w ogólnej strategii islamskich ekstremistów zazwyczaj była sprowadzana do działań logistyczno-zabezpieczających, wspierających aktywność bojowników. Istotne znaczenie ma tu wychowywanie i ukierunkowywanie dzieci w duchu prowadzenia dżihadu, niezależnie od tego, czy dzieje się to w Czeczenii, Palestynie, Iraku czy w innych krajach muzułmańskich. *To być może najważniejsza rola, jaką kobiety mają do odegrania w dżihadzie: wychować własne dzieci w taki sposób, ażeby stały się odważne i czule, śmiałe i wrażliwe oraz by nie bały się nikogo poza Allachem. Wychować je w ten sposób nie tylko w duchu, ale i w znaczeniu zdolności fizycznych i wyszkolenia. A wychować tak nie tylko chłopców, ale i dziewczynki. Kluczem jest wpojenie im tych wartości, kiedy jeszcze są małe. Nie czekajcie z rozpoczęciem, aż będą miały 7 lat, ponieważ wtedy może być już za późno!*³.

¹ Do pierwszego zamachu samobójczego dokonanego przez kobiety doszło 9 maja 1985 r. w Libanie. Przeprowadziła go członkini Syryjskiej Socjalistyczno-Narodowej Partii (SSNP) Khyadali San. Z kolei 27 stycznia 2002 r. Wafa Idris, pierwsza samobójczyni izraelska, dokonała zamachu w Jerozolimie.

² W sierpniu 2001 r. Najwyższa Rada Islamska wydała fatwę (tj. opinię wysokiego uczonego-teologa muzułmańskiego wyjaśniającą kontrowersję teologiczną, teologiczno-prawną lub czysto prawną. Fatwa jest wydawana wyłącznie na piśmie – przyp. red). zachęcającą palestyńskie kobiety do walki z niewiernymi również w formie bezpośredniego uczestniczenia w zamachach. W maju 2004 r. Jusuf al-Karadawi – egipski duchowny, wydał fatwę, w której interpretował dokonany przez kobietę atak samobójczy jako „akt męczeństwa w służbie Allacha”, stwierdzając, że kobieta może uczestniczyć w dżihadzie nawet bez pozwolenia swojego męża, za: B. Bolechów, *Terroryzm, aktorzy, statyści, widzowie*, Warszawa 2010, Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 201.

³ *Rola sióstr w dżihadzie* [online], <http://qoqaz.bizland.com> [dostęp: 10 X 2012].

Kobiety są wykorzystywane także podczas rekrutowania potencjalnych zamachowców-samobójców. Zazwyczaj wzbudzają większe zaufanie społeczne, przez co efektywność procesu rekrutacyjnego jest większa. Dodatkowo pozyskiwanie innych kobiet przez kobiety wywołuje określony efekt społeczny świadczący o słuszności sprawy, o jaką walczą bojownicy, a tym samym wzmacnia oddziaływanie na potencjalnych rekrutów i zwiększa liczbę walczących. Nie bez znaczenia dla rekrutacji jest również wykorzystywanie więzi rodzinnych. Na przykład Arbi Barajew zwerbował dwie kuzynki⁴, a Raisa Ganijewa co najmniej pięć kobiet, w tym dwie swoje siostry, które później wzięły udział w zamachu podczas spektaklu *Nord-Ost* w Moskwie.

Z punktu widzenia strategii działania ugrupowań religijnych decyzja o wykorzystaniu kobiet do przeprowadzania zamachów wywołuje pewien dysonans między korzyściami operacyjnymi i społecznymi a oporem kulturowym. Wynik końcowy, który przynosi dodatkowe korzyści, przeważa jednak przy podejmowaniu decyzji o ich zaangażowaniu w działania terrorystyczne. Już sam zamach samobójczy wywiera ogromny wpływ psychologiczny na społeczeństwo, sieje strach i panikę. Jeśli przeprowadza go kobieta, to jego wydźwięk medialny i spektakularność są zdecydowanie większe. Jeszcze do roku 2000 zamach samobójczy dokonany przez czecheńską szahidkę był poza wyobrażeniem społecznym, a profil kaukaskiego zamachowca w żaden sposób nie był utożsamiany z powszechnym stereotypem kobiety jako osoby nieskłonnej do używania przemocy, słabszej, wrażliwej i niegroźnej. To sprawiało, że muzułmanki nie znajdowały się w kręgu zainteresowań służb policyjnych i specjalnych i łatwiej im było uniknąć przeszukań. Dawało to bojownikom przewagę taktyczną, skutecznie wykorzystywaną w kolejnych latach konfliktu. Paradoksalnie jednak, jak pokazują badania, kobiety są zazwyczaj bardziej zdeterminowane i bezwzględne, są bardziej tolerancyjne, jeśli chodzi o cierpienie fizyczne i psychiczne, oraz są zdolne do większego poświęcenia się dla idei, zwłaszcza jeśli ta staje się sensem ich życia.

Zjawisko i psychologia kobiecego dżihadu nie są do końca zbadane, w związku z czym trudno dostosować właściwe i efektywne środki prewencyjne i systemy osłabiające procesy radykalizacji i indoktrynacji ewentualnych zamachowczyń. W połączeniu z faktem, iż zamachom samobójczym z założenia trudno jest przeciwdziałać, a ściganie ich współsprawców (inspiratorów) jest skomplikowane, zamachy dokonywane przez kobiety powodują dodatkowe zaskoczenie i zwiększają szanse powodzenia ataku.

Wielowątkowe prace badawcze nad fenomenem czecheńskich „czarnych wdów”⁵ rozpoczęto po spektakularnym ataku na teatr na Dubrowce (Moskwa), przeprowadzonego w trakcie spektaklu *Nord-Ost*. Wówczas to 19 kobiet z materiałami przymocowanymi do ciała i 21 bojowników wzięło ponad 800 zakładników⁶. Liczba kobiet zaangażowanych w ten atak była jak do tej pory niespotykana i wywołała grozę oraz obawy o skalę radykalizacji czecheńskich kobiet i wzrost potencjału operacyjnego terrorystów. Podobnie po ataku na szkołę w Biesłanie w 2004 r.⁷ nastąpił przełom w myśleniu o granicy okrucieństwa, jakiego mogą dokonać rzekomo walczący o nie-

⁴ Chawa Barajewa, Luiza Magomadowa – pierwsze czecheńskie szahidki, które 6 czerwca 2000 r. dokonały zamachu na bazę wojskową w Alkhan-Yurt w Czeczenii 6, patrz: tabela, poz. 1.

⁵ Termin „czarne wdowy” został utworzony na potrzeby mediów przez zachodnie społeczeństwa i rosyjskich dziennikarzy. Większość „czarnych wdów” to muzułmanki, wdowy po bojownikach kaukaskich, ubierające się w tradycyjne czarne burki. Pierwsze „czarne wdowy” zostały zwerbowane przez czecheńskich bojowników, prawdopodobnie pod przywództwem Szamila Basajewa.

⁶ Patrz: tabela, poz. 5.

⁷ Patrz: tabela, poz. 19.

podległość Czeczeni. Zamach był spektakularny, gdyż terroryści po raz pierwszy na tak szeroką skalę wykorzystali jako zakładników dzieci, które w konsekwencji padły ich ofiarami. Spowodowało to zarówno w Rosji, jak i w krajach kaukaskich poczucie wszechogarniającego niebezpieczeństwa i, wbrew oczekiwaniom zamachowców, zupełny brak zrozumienia dla ich sprawy w ogólnoświatowej opinii.

Wymienione wyżej argumenty – niewątpliwie przemawiające za skutecznością ataków – ukazują jednak punkt widzenia jedynie inspiratorów, pomysłodawców (liderów organizacji), którymi nie zawsze są same zamachowczynie. Kobięca natura wydaje się stać w sprzeczności z zadawaniem bólu i śmierci innym (zwłaszcza dzieciom i matkom). Udział kobiet w przeprowadzaniu samobójczych zamachów niewątpliwie nadał nowy wymiar postrzeganiu tego typu zjawiska.

Można wysnuć kilka hipotez, które w pewnym stopniu mogą pomóc zrozumieć psychologię i psychospołeczne aspekty zamachów (samobójczych) dokonywanych przez muzułmanki. Po pierwsze, z racji wyznawanej religii i kultywowanej idei męczeńskiej śmierci oczywiste wydaje się, że kobiety te giną w imię Allacha. Co jednak w sytuacji, gdy kobieta nie jest fanatyczną ekstremistką? W takiej sytuacji powodem podjęcia decyzji o przeprowadzeniu zamachu może być na przykład niezadowolenie z życia, niezrozumienie społeczne i depresja, które w połączeniu z umiejętną manipulacją przynoszą określony skutek. Z kolei, biorąc pod uwagę specyfikę takich rejonów, jak rejon kaukaski lub rejon konfliktu palestyńsko-izraelskiego, potwierdzenie znalazłoby teza, że giną one za kraj, w imię jego niepodległości i suwerenności oraz z zemsty za cierpienia, jakich doświadczyły lub jakich doświadczyli ich bliscy. A jeśli kobiety nie chcą ginąć, a są do tego zmuszane za pomocą środków odurzających lub szantażu moralnego, gdy są jedynie narzędziem, które uskutecznia strategię działania danej organizacji?. Czy ocena ich działań będzie jednoznaczna, a wina określona jedynie na podstawie skutku? Zawężając analizę zamachów do aktów dokonywanych jedynie przez czeczeńskie „czarne wdowy”, należy zadać pytanie, czy każda z nich działa z podobnych pobudek. Fenomen „czarnych wdów” jest zagadnieniem niezwykle interesującym z punktu widzenia badania terroryzmu, równocześnie jednak niezmiernie trudnym do jednoznacznej oceny.

1. Motywy podejmowania działań terrorystycznych w zależności od rejonu świata

Rozpatrując problem samobójczych zamachów dokonywanych przez kobiety, do których dochodzi z niejednakową intensywnością w różnych rejonach świata, należy zwrócić uwagę na różnorodny profil psychologiczny tych kobiet, środowisko, w jakim żyją, i motywy, dla których podejmują się aktywności zbrojnej.

W kulturze krajów muzułmańskich męczeńska śmierć, na którą decydują się przede wszystkim kobiety, nie zawsze jest pochwalana. Wystarczy porównać, jak są odbierane przez opinię publiczną dokonujące zamachów Palestynki, a jak czeczeńskie „czarne wdowy”. W świadomości Palestyńczyków i w palestyńskich mediach aktywność terrorystyczna jest ukazywana jako konieczność reagowania i właściwa odpowiedź na przemoc ze strony Izraela. Męczennicy są uznawani za bohaterów ginących za naród, a szerzące się powszechnie propaganda i specjalne programy edukacyjne dla najmłodszych od najwcześniejszych lat kształtują w dzieciach pragnienie oddania życia za Allacha i Palestynę. W Rosji natomiast panuje milczenie. (...) *Wstydlive milczenie. Nikt nie chce znać nazwisk tych kobiet, nikt nie chce wiedzieć, dlaczego zdecydowały*

się umrzeć. Rodzice odwracają wzrok, gdy pytać o ich zmarłe córki. W Palestynie bycie terrorystką-samobójczynią jest zaszczytem, tutaj zaś hańbą. Wszyscy milczą (...)⁸.

W innych rejonach świata uciekanie się do zamachów z udziałem kobiet jest elementem nowej taktyki wykorzystywanej bezpośrednio przez organizacje lub pośrednio do indoktrynowania społeczeństwa i prowadzenia propagandy islamistycznej. Zanim zamachy zaczęły przeprowadzać kobiety, to wielu samobójczych ataków dokonali mężczyźni. Ale w Czeczenii to właśnie kobiety zapoczątkowały walkę w tej formie. Prawdopodobnie ma to związek z kodeksem honorowym Czeczenów, zgodnie z którym samobójstwo jest tchórzostwem, zemsta za krzywdy natomiast jest w społeczeństwie mocno zakorzeniona. Morderstwo powinno być pomszczone morderstwem. Kobiety mają jednak zezwolenie na dokonanie zemsty samodzielnie tylko w sytuacji, gdy w ich rodzinach nie ma żadnych mężczyzn. Jest to warunek, który niewątpliwie ma duży wpływ na fakt, że „czarne wdowy” to w większości kobiety, które straciły mężów, synów czy całe rodziny w czasie konfliktu rosyjsko-czeczeńskiego.

Badając zamachy „czarnych wdów” na podstawie ogólnodostępnych informacji, można się dowiedzieć, że zdarzały się przypadki, gdy inspiratorzy, nie mając przekonania o gotowości kobiety do złożenia ofiary z siebie, zdalnie detonowali przymocowany do niej pas szahida lub ładunek umieszczony np. w jej plecaku⁹. W Palestynie kobiety dokonują eksplozji zazwyczaj samodzielnie.

W przeciwieństwie do ugrupowań nacjonalistycznych w Palestynie czy Afganistanie, kobiety czeczeńskie od początku brały aktywny udział w walce o wolność i akceptowały przemoc w kwestiach politycznych. Także w takich krajach jak Irak czy Pakistan kobiety włączyły się do zbrojnego dżihadu znacznie później niż kobiety w Czeczenii. W Iraku punktem zwrotnym było zaaprobowanie przez iracką Al-Kaidę włączenia kobiet do wszystkich faz operacji terrorystycznych w roku 2003. Od tego czasu nastąpił intensywny proces ich radykalizacji, który w niektórych przypadkach w połączeniu z desperacją (wynikającą m.in. z hańby, odarcia z godności, braku środków do życia) sprawił, że decydują się na śmierć. Z kolei w Pakistanie pierwszy zamach dokonany przez szahidkę odnotowano dopiero w grudniu 2007 r.

Zamachowczynie z różnych rejonów konfliktów stanowią cały przekrój społeczny. Motywy ich działań, pomimo wielu cech wspólnych, nie pozwalają jednak określić ogólnego, uniwersalnego ich profilu. Chcąc dokonać analizy terroryzmu reprezentowanego przez Czeczenki, należy uwzględnić specyficzne środowisko, w jakim żyją, i okrucieństwa konfliktu rosyjsko-czeczeńskiego, jakiego doświadczają od lat.

2. Ogólny obraz konfliktu czeczeńsko-rosyjskiego

Należy zwrócić uwagę na zmianę, jaka zaszła w trakcie konfliktu czeczeńsko-rosyjskiego na przestrzeni ostatnich lat. Niewątpliwie działania z lat 90. XX wieku wymierzone w Rosję miały podłoże nacjonalistyczne i niepodległościowe. Poparcie społeczne dla działań bojowników było nieporównywalnie większe od obecnego. Narody kaukaskie, szczególnie Czeczeni, w wyniku cierpienia, przedłużającego się konfliktu i braku perspektyw na satysfakcjonujący obie strony kompromis, wydają się być już wyczerpani, a głęboko zakorzeniona u nich idea niepodległościowa

⁸ J. Jusik, *Narzeczone Allacha. Terrorystki-samobójczynie z Czeczenii*, Katowice 2006, Videograf II, s. 10.

⁹ Zarema Inarkajewa, patrz: tabela, poz. 4.

i silna motywacja do walki słabną. W czasie pierwszej wojny czeczeńsko-rosyjskiej (1994–1996) ataki były wymierzone głównie w rosyjskich żołnierzy i w przedstawicieli władz. Nie było żadnych samobójczych zamachów bombowych w wykonaniu Czeczenek. Zamachy, w których ginęły cywile, nie były standardem. Standardem stały się dopiero w następnej fazie intensyfikacji walk (2000–2009)¹⁰. Pojawienie się „czarnych wdów” wywołało w społeczeństwie lęk, tak pożądany przez terrorystów.

Od roku 1999 na terenie Czeczenii zaczęło obowiązywać prawo szariatatu. Miało to swoje odbicie w czasie drugiej wojny czeczeńskiej, której głównym motywem nie było już dążenie do utworzenia wolnej Czeczenii, ale wielkiego kalifatu opartego na szariatcie. Otworzyło to nowe drzwi do werbowania bojowników i uświadomiło muzułmanom obowiązek walki i poświęcenia dla Allacha. Zmianie uległy również cele działań. W poczuciu zamachowców ataki na osoby cywilne i zamachy samobójcze kobiet zaczęły być moralnie usprawiedliwione. Zaczęto również wyznaczać cele znajdujące się daleko poza granicami kraju. Zamach z 11 września 2001 r. w USA przełożył się również na sytuację w Rosji. Prezydent Putin wykazywał wzmoczoną aktywność, aby działania bojowników kaukaskich były zakwalifikowane przez zachodnią społeczność jako jeden z frontów wojny z terroryzmem i globalne starcie Zachodu z islamem. Rok później, 23 października 2002 r., doszło do spektakularnego zamachu w Moskwie na teatr na Dubrowce, o czym była już wcześniej mowa. Czeczeńskie komando pod przywództwem Mowsara Barajewa wzięło ponad 800 zakładników podczas trwania spektaklu *Nord-Ost*. Terrorysty zażądali zakończenia wojny rosyjsko-czeczeńskiej i wycofania z Czeczenii rosyjskich wojsk. W ataku wzięło udział 40 bojowników, w tym aż 19 „czarnych wdów”. Dzięki nim liderzy wojny zdefiniowali siebie na nowo. Rosyjski rząd, marginalizując nacjonalistyczne cele Czeczenów, dążył do skupienia międzynarodowej uwagi na ich związku z globalnym ruchem dżihadystów¹¹. Kreml ogłosił się uczestnikiem ogólnoświatowej krucjaty przeciw terroryzmowi spod znaku Al-Kaidy, a radykalnych czeczeńskich komendantów przedstawiał jako bojowników dżihadu¹².

Ciekawa w tym kontekście jest wypowiedź Szamila Basajewa, który jeszcze w maju 2002 r. powiedział, że *w dzisiejszych czasach ukształtowała się taka sytuacja, gdy zachodnie rządy, a w pierwszej kolejności Ameryka, straszą cały świat terroryzmem. Oni wymyślili ten bardzo wygodny termin „międzynarodowy terroryzm”, pod który można podciągnąć praktycznie każdego człowieka i każde państwo. Najbardziej interesujące jest to, że nie potrzeba żadnych dowodów, nikt się ich nie domaga. Cały świat znajduje się jakby w hipnozie, a ludzie prowadzeni są ku jakiejś przepaści, za którą jest tylko bezkres. (...) a gdzie się podziała tak zwana domniemana niewinność, gdzie się podziało prawo każdego człowieka do obrony, gdzie prawo człowieka do tego, aby się wytłumaczyć, aby mieć możliwość powiedzieć choćby słowo, zrobiłem to lub nie zrobiłem tego. Nikt o nic nie pyta (...)*¹³

¹⁰ Na temat pierwszego samobójczego zamachu dokonanego przez czeczeńskie szahidki – Chawę Barajewą i Luizę Magomadową – patrz tabela 1, poz. 1.

¹¹ *Are the Chechen Black Widows Creating a New Culture?* [online] <http://www.planetdata.net/ct/articles.php?story=36&page=2> [dostęp: 15 V 2012].

¹² *Milczenie czarnych wdów* [online], <http://www.focus.pl/historia/artykuly/zobacz/publikacje/milczenie-czarnych-wdow/> [dostęp: 8 X 2012].

¹³ A. Podrabinek, *Wywiad z Szamilem Basajewem* [online], 15 maja 2002 r., <http://czeczenia.com.pl/content/view/586/144/> [dostęp: 15 X 2012].

3. Czeceńskie szahidki – ofiary czy żądne zemsty morderczynie?

Obraz czeceńskich szahidek jest często upraszczany i sprowadzany do obrazu kobiet zdesperowanych po stracie najbliższych z rąk rosyjskich żołnierzy – kobiety, dla których jedynym sensem życia staje się zemsta. Medialny wydźwięk zamachów przeprowadzanych przez kobiety ma z góry narzuconą pejoratywną ocenę, bez szerszego spojrzenia na cały proces „stawania się terrorystką” czy szukania prawdy i docierania do źródeł problemu. „Czarne wdowy” to nie typy współczesnych „samotnych wilków”¹⁴. Za każdą z takich kobiet stoi jej osobista motywacja, a często także naiwność, którą ktoś umiejętnie wykorzystuje do swoich politycznych celów. Pod przykryciem pomocy w ich zmaganiach z traumą przygotowuje się je do roli męczennic. Ktoś te męczennice zaopatruje w materiały wybuchowe i uczy obsługiwać urządzenia detonujące. Za każdym zamachem stoi zorganizowana sieć rekrutacyjno-indoktrynacyjna, której liderzy, wykorzystując sytuację społeczną i polityczną w Czeczenii, przygotowują skuteczne narzędzie sięjące panikę i ciągły strach. Biorąc pod uwagę wiele innych czynników niezależnych od zamachowczyń, wydaje się, że nie sposób dokonać jednoznacznej oceny ich działań. Dlatego warto prześledzić główne motywy, którymi się kierują w swej terrorystycznej działalności.

Motywacja Czeczenów często różni się od tej, jaką przedstawiają rosyjskie władze, dyskredytując działania bojowników kaukaskich. Ukazują „czarne wdowy” jako kobiety werbowane spośród najbardziej ułomnych umysłowo mieszanek aułów, przechodzące szkolenia w specjalnych górskich obozach, w których są gwałcone, narkotyzowane, hipnotyzowane, po czym stają się niezawodnymi, bezmyślnymi i bezwolnymi „żywymi bombami”¹⁵. Można tu przytoczyć przykład Elzy Gasujewej, która dokonała zamachu na generała Gajdara Gadżyjewa¹⁶. Wiadomo, że zamach ten był finansowany przez oddział Szamila Basajewa, jednak Elza nie dokonała tego czynu z pobudek czysto religijnych czy nacjonalistycznych. Jej mąż został aresztowany w czasie operacji „oczyszczającej” na terenie Urus-Martanu, po czym na jej oczach brutalnie zamordowany właśnie przez Gadżyjewa. Po ataku pojawił się oficjalny komunikat FSB przedstawiający Gasujewę jako wahabicką fanatyczkę, która dokonała zamachu na zasłużonego organizatora pokojowego życia Czeczenii. Gajdar Gadżyjew pośmiertnie otrzymał tytuł Bohatera Rosji¹⁷.

---

¹⁴ Warto zauważyć, że współcześnie można wyróżnić dwa typy zamachów dokonywanych przez indywidualne osoby: *lone wolf terrorism* i *solo terrorism*. O taktyce „samotnego wilka” (*lone wolf*) mówimy wtedy, gdy zamachy są całkowicie odizolowane od zorganizowanej grupy czy komórki terrorystycznej; *lone wolf* dotyczy jednak sytuacji, kiedy zamachów dokonują osoby, które nie są i nie były bezpośrednio ani pośrednio związane z organizacją terrorystyczną i nie podlegają jej dowództwu. Inspirację do podjęcia dżihadu skupioną na atakowaniu „miękkich” celów za pomocą wszelkich dostępnych środków czerpią m.in. z mediów i internetu, dzięki którym przeszły intensywną i gwałtowną radykalizację. Z kolei *solo terrorism* charakteryzuje się tym, że poszczególnych zamachów dokonują osoby, które z własnej inicjatywy szukają kontaktu z organizacjami terrorystycznymi, nie są jednak ich członkami, a jedynie sympatykami. Radykalizowana, głównie przez internet, jednostka może planować i dokonywać ataku zgodnie z instrukcją i sugestią innych osób lub po odbyciu wcześniejszego szkolenia w obozach treningowych czy przebywaniu w strefie „konfliktu”. W konsekwencji jednak działa indywidualnie i bez powiązań z grupą.

¹⁵ *Milczenie czarnych* ... [dostęp: 8 X 2012].

¹⁶ Patrz: tabela, poz. 3.

¹⁷ *Samobójczynie z Czeczenii* [online], <http://www.polityka.pl/swiat/analizy/1504698,1,samobojczy-nie-z-czeczenii.read> [dostęp: 20 X 2012].

Główne motywy działania czeczeńskich kobiet można uogólnić i w pewnym uproszczeniu sklasyfikować w następujący sposób:

- **Osobista trauma powiązana z motywem społecznym.** Na podstawie przeprowadzonych analiz stwierdzono, że w żadnym z przypadków nie dostrzeżono poważnych typowych zaburzeń osobowości kobiet-samobójczyń przed podjęciem decyzji o włączeniu się do dżihadu. Dowiedziono jednak, że każda z nich doświadczyła głębokiej traumy i stresu pourazowego, a także zaburzeń dysocjacyjnych, które stanowią mechanizm obronny przed doznanymi urazami psychicznymi. Wydaje się więc, że trauma jest silnym bodźcem, który popycha je na drogę męczeństwa, ale nie jedynym. Nie wiadomo, czy jeśli wyżej wymieniony motyw byłby jedyny, nie wzmocniony innymi motywami, to odniósłby skutek w postaci samobójczej śmierci¹⁸.

Ekstremalne doświadczenia, jakich doświadczały Czeczenki, wiążą się m.in. ze stratą najbliższych członków rodziny (mężów, dzieci) w wyniku bombardowań, wybuchów min lądowych czy w wyniku tzw. czystek przeprowadzanych przez rosyjskich żołnierzy. W wielu przypadkach skutkowało to u nich kryzysem psychicznym, depresją, społecznym wyobcowaniem i izolacją oraz agresją i silnym pragnieniem zemsty¹⁹. W wielu wypadkach po doznanej krzywdzie kobiety z własnej inicjatywy szukały kontaktu z przedstawicielami ideologii wahabickiej, silnie rozprzestrzenionej na terenach kaukaskich. Część z nich była związana z bojownikami już wcześniej poprzez więzy krwi czy małżeństwo i w wysokim stopniu świadoma działań, jakie podejmują ich bliscy.

Kandydatki na szahidki są poddawane indoktrynacji, a na kilka tygodni przed planowanym atakiem są izolowane od świata zewnętrznego w obozach szkoleniowych, w których poprzez odpowiednią psychomanipulację i wykorzystanie traumy, jakiej doświadczyły, określa się im na nowo sens życia i podsyca u nich chęć zemsty.

Czynnikiem, który potęguje motyw traumy jako elementu warunkującego dokonanie zamachu, jest kwestia postrzegania przez społeczeństwo kobiet odrzuconych przez mężów, które zostały zhańbione z powodu niewierności lub stosunków pozamałżeńskich czy posiadania nieślubnych dzieci. Śmierć męczennicy ma zmyć jej winę i przywrócić honor. Przypadki celowego wykorzystywania seksualnego kobiet przez członków organizacji, aby móc je później szantażować ujawnieniem czynów czy taśm z nagraniem, prawdopodobnie również miały miejsce w Czeczenii. W takich przypadkach z jednej strony społeczna presja, a z drugiej strach stają się silniejsze niż instynkt samozachowawczy skrzywdzonej kobiety.

Część „czarnych wdów” była emocjonalnie związana z bojownikami, co zwiększało ich gorliwość i łatwość manipulowania nimi przez mężczyzn, którzy zachęcali je do terrorystycznej aktywności w imię Allacha. Tak na przykład było w przypadku Zaremy Inarkajewej, którą mężczyzna odwiózł na miejsce planowanego ataku, a wcześniej wymusił na niej nagranie, w którym mówiła o męczeńskiej śmierci i miłości do Allacha. Następnie zdalnie zdetonował ładunek (kobieta została ranna, ale przeżyła – patrz: tabela, poz. 4)²⁰. Podobnie rzecz się miała z Zulichan Elichadžijewą, która

¹⁸ A. Speckhard, K. Akhmedova, *Black Widows: The Chechen Female Suicide Terrorists* [online], <http://mediaresearchhub.ssrc.org/black-widows-the-chechen-female-suicide-terrorists/attachment> [dostęp: 3 X 2012].

¹⁹ Tamże.

²⁰ Zamach z 5 lutego 2002 r., Grozny, Zawodskoj. Inarkajewa, gdy była już w budynku, w którym miała zdetonować ładunek, zdjęła plecak z materiałami wybuchowymi, co pozwoliło jej uniknąć śmierci. Nieświadomy jej zachowania mężczyzna zdalnie, z samochodu, zdetonował ładunek. W zamachu zginęły

postanowiła zostać męczennicą, aby uwolnić się od grzechu kazirodczego związku i grzesznej miłości.²¹

- **Zemsta**

Poglądy na temat moralnej podstawy zemsty panujące w społeczeństwie czeczeńskim są specyficzne. Etos zemsty za krzywdy i śmierć najbliższych jest często społecznie akceptowany. *Czeczeńskie dziewczęta, które wysadziły się w powietrze, miały za co się zemścić (rodzice zabici w bombardowaniach, bracia partyzanci, którzy polegli z rąk żołnierzy bądź zniknęli w jakimś rosyjskim „obozie filtracji”), a właśnie w zamachach kamikadze dostrzegły jedyny sposób, by tego dokonać. (...) W fanatyzmie znalazły jedyną pociechę dla swojej desperacji. W ich zdeformowanych przez wojnę umysłach islamski radykalizm doskonale połączył się ze starą plemienną zasadą zemsty – tragiczną mieszanką, która zapełniła Czeczenię potencjalnymi kamikadze. Jest to radykalizm niezający granic*²².

- **Ideologia religijna**

Trudno doszukiwać się w atakach samobójczych przeprowadzanych przez Czeczenki powodów czysto religijnych i łączyć je z islamem, gdyż dla większości islam stanowi jedynie element inspirujący i pozwalający nadać danemu czynowi odcień męczeństwa i traktować go jako przejaw chęci życia w raju. Osoby, które przeszły osobistą traumę, pozbawione wiary w wartości dotychczas nadrzędne, niejako same szukają nowego sensu życia i określenia swego światopoglądu na nowo. W przypadku dysocjacji i poczucia alienacji społecznej ideologia dżihadu łatwo wypełnia pustkę powstałą po tragicznych wydarzeniach, daje ujście, choć pozornie, negatywnym instynktom i uwalnia od psychicznych urazów. W takiej sytuacji zniekształcony obraz islamu jest umiejętnie wykorzystywany przez członków organizacji terrorystycznych i służy jedynie do osiągnięcia celów politycznych.

- **Zmuszanie do zamachów**

Kobiety dokonują samobójczych zamachów nie zawsze z własnej inicjatywy. Często pozbawione wsparcia młode dziewczyny są sprzedawane czy oddawane w ręce organizacji terrorystycznych za zgodą rodziny. Rzekomo kobietom, które się sprzeciwiają, lub tym, które nie są dostatecznie silnie zindoktrynowane i gotowe świadomie oddać życie, są podawane środki psychotropowe i odurzające²³. Doskonałym przykładem kobiet, które nie do końca były świadome działań, jakie miały przeprowadzić, są zamachowczynie na teatr na Dubrowce. Materiał wybuchowy, który miały umieszczony w pasach szahida, okazał się nie być przystosowany do detonacji. W czasie szturmowania kilka kobiet próbowało samodzielnie odpalić ładunek, ale się nie powiodło. Wszystkie zginęły od strzału w głowę z rąk rosyjskich komandosów. Z relacji rodzin wynika, że niektóre z nich, będąc prze-

---

23 osoby, a 17 zostało rannych. Inarkajewa jest pierwszą z „czarnych wdów”, które przeżyły dokonywany przez siebie zamach. Została aresztowana, a dzięki jej zeznaniem wiadomo zdecydowanie więcej na temat procesu werbowania i indoktrynacji kobiet przez bojowników kaukaskich.

²¹ *Szago, nie myśl, że Cię nie kocham lub o tobie nie myślę. Nie mam nikogo poza tobą na całym świecie i dlatego postanowiłam zostać bojowniczką w imię Allacha. (...) Nie idź tam, gdzie ukrywają się rebelianci, weź po prostu pas i bądź wojowniczką w imię Allacha. Potem będziemy mogli być razem. Nie pozostawaj na Ziemi, Szago. Przychodź szybko do mnie. Zostaw wszystko wszystkich za sobą (...), fragment listu pożegnawego. Zob. J. Jusik, *Narzeczone Allacha...*, s. 112.*

²² *Czarne wdowy z Czeczenii* [online], www.tolerancja.pl/files/Dzieci_c.pdf, za: M. Manicangeli, *I kamikaze nella storia*, 2004, Datanews [dostęp: 28 X 2012].

²³ Wspomniana już wcześniej niedoszła samobójczyni Zarema Inarkajewa została zmanipulowana przez swojego kochanka. Była nieświadoma zadania, które miała wykonać – zlecono jej tylko „dostarczenie przesyłki”. Przed zamachem była przez wiele dni narkotyzowana, o czym zeznała po zatrzymaniu.

konanymi, że wrócą żywe, zdecydowały się na udział w akcji z powodów finansowych; inne przekonane o powrocie do swych domów miały wykupione przez inspiratorów bilety podróżne w obie strony.

4. Zamachy z udziałem „czarnych wdów”

Dotychczas czeczeńskie „czarne wdowy” dokonały samodzielnie (bądź brały udział) w 27 zamachach samobójczych, w których łącznie zginęło 955 osób, a 2066²⁴ zostało rannych. Po raz pierwszy tę formę ataku wykorzystano w Czeczenii, w Ałchan-Jurcie, 7 czerwca 2000 r. Zamachu dokonały 17-letnia Chawa Barajewa²⁵ i jej 16-letnia koleżanka Luiza Magomedowa. Wykorzystując ciężarówkę UAZ wypełnioną materiałami wybuchowymi, podjechały pod biuro komendatury wojskowej, zabijając 15 rosyjskich żołnierzy. Był to moment przełomowy w strategii działań bojowników kaukaskich. Od tego czasu zamachy samobójcze kobiet stały się coraz powszechniejsze.

Po ataku na teatr na Dubrowce Szamil Basajew ogłosił powstanie żeńskiego islamskiego batalionu męczenników Rijadus Salichin²⁶ (znanego również pod nazwą Ogród Męczenników lub Rajskie Namioty). Według informacji przekazanych przez służby bezpieczeństwa około czterdziestu przeszkolonych i gotowych do akcji szahidek zostało ulokowanych w różnych rejonach Rosji. Prawdopodobnie jednymi z nich były Zulichan Elichadżyjewa i Miriam Szaripowa. Przeprowadziły one podwójny atak samobójczy na lotnisku w Tuszynie²⁷. W samym tylko 2003 r. batalion Rijadus Salichin był odpowiedzialny za zamach przeprowadzony 14 maja w Ilishan-Jurcie (w jego wyniku 59 osób zostało zabitych, a 111 rannych) oraz za wybuch bomby w autobusie niedaleko bazy rosyjskich pilotów Air Force w Mozdoku (Osetia Północna) dokonany 5 czerwca przez Lidę Khildehorojewę (17 zabitych i 16 rannych).

Po okresie nasilonych ataków czeczeńskich szahidek w latach 2003–2004 i ich mniejszej aktywności w kolejnych latach, a także po śmierci Basajewa w 2006 r., w roku 2009 Doku Umarow ogłosił reaktywację Rijadus-Salichin i zintensyfikowanie zamachów dokonywanych przez szahidki²⁸.

²⁴ W tym w Bieslanie, gdzie brały udział dwie kobiety (385 zabitych, 730 rannych).

²⁵ Kuzynka jednego z najbardziej fanatycznych czeczeńskich komendantów polowych Arabi Barajewa (nazwana później „Mieczem Hidżabu”). W pozostawionym nagraniu wideo Barajewa zawarła swoje przesłanie: *Świetnie wiem, co robię. Raj ma swoją cenę i to jest ta cena za Raj. Tak, siostry, nadszedł nasz czas. Po tym, jak nieprzyjaciele zabili wszystkich naszych mężczyzn, naszych braci, ojców, synów i męczenników, nie pozostaje nic innego, jak tylko podjąć nasze zadanie, by ich pomścić. Nadeszła zatem chwila, byśmy i my wzięły w ręce broń w obronie naszej sprawy, naszej ziemi, przed wszystkimi tymi, którzy przynieśli nam śmierć. I nie można spocząć nawet, jeśli miałybyśmy zamienić się w męczennice na drodze do Allacha. Nie zatrzymamy się. Allach jest wielki (...)*, za: K. Kęciek, *Szachidki i czarne wdowy* [online], <http://www.przegląd-tygodnik.pl/index.php?site=artykul&id=7776> [dostęp: 20 X 2012].

²⁶ *Gdy nasze szahidy przybędą ponownie, ich jedynym celem będzie zadanie wrogowi maksymalnych strat. Zachwycamy się ich męstwem i zdecydowaniem. Oby Allach pozwolił nam równie dostojnie zakończyć swoje życie na Jego szlaku i w imię Jego. Allach Akbar* – amir batalionu Rijadus-Salihin-Abdullah Szamil Abu-Idrys (arabskie nazwisko Szamila Basajewa), <http://iczkeria.fm.interia.pl/2004-07.html> [dostęp: 6 VIII 2012].

²⁷ Patrz: tabela, poz. 11.

²⁸ *Bezpieczeństwo Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej Euro 2012*, rozdz. III – *Zagrożenie terroryzmem podczas imprez masowych w kontekście zamachów w Rosji i na terenie Kaukazu Północnego*, K. Liedel, P. Piasecka (red. nauk.), Warszawa 2011, Difin.

Tabela. Statystyka zamachów przeprowadzanych na terenach kaukaskich przez kobiety w latach 2000–2012.

Lp.	Data	Miejsce	Zamachowiec	Ogólna liczba terrorystów	Kobiety	Mężczyźni	Ofiary śmiertelne	Ranni	Zakładnicy	Skutek dla terrorysty	Motywy (powiązania)	Sposób przeprowadzenia ataku
1	7 VI 2000	Czezenia, Alkhan-Yurt, baza wojskowa	Chawa Barajewa, Luiza Magomadowa	2	2	0	2	5	0	śmierć	manipulacja przez męczyznie, niességliwa miłosci	ciężarówka wypełniona materiałem wybuchowym
2	XII 2000	Czezenia, budynek Ministerstwa Spraw Wewnętrznych	Mareta Dudujewa	1	1	0	?	?	0	ranna, później zmarła	b.d.	b.d.
3	29 XI 2001	Czezenia, Urus-Martan, dowództwo wojskowe	Elza Gasujewa	1	1	0	1	3	0	śmierć	zemsta, osobista mienawiść do wroga – mąż zginął z rąk żołnierzy rosyjskich, brat wskutek wybuchu miny; zwerbowana przez oddział Basajewa, który także finansował zamach	pas szahida
4	5 II 2002	Czezenia, Grozny, Zawodskoj	Zarema Inarkajewa	1	1	0	23	17	0	ranna	zmanipulowana przez kochankę, miewiadoma zadania – miała dostarczyć przesyłkę, markotyzowana, przed planowanym zamachem	plecak wypełniony materiałem wybuchowym, detonacja zdalna

5	23–26 X 2002	Moskwa, Dubrowka, spektakl „Nord- Ost”	Raiman Kurbanowa, Koku Chadzijewa, Aiman Chadzijewa, Seimat Alijewa, Asset Giszurkajewa, Malisza Mutajewa, Zareta Bajrakowa, Luiza Bakujewa, Chadsziad Sulumbekowna Ganijewa, Fatima Sulumbekowna Ganijewa, Sura Bizijewa, Marina Bisultanowa, Liana Chusenowa, Saira Jupajewa, Madina Dugajewa (?), Marjam Sura Marszugowa (wdowa po Salimchanie Achmadowie), Dzesira Witalijewa	40	19	21	129	644	800	śmierć	różne	wzięcie zakładników; zakładnicy zabici strzałem w głowę; pomimo pasów szahida kobiety nie dokonały samodetonacji
6	27 XII 2002	Czecczenia, Grozny, teren rządowy	b.d.	3	1	2	83	ok. 200	0	śmierć	b.d.	dwie ciężarówka wypełnione materiałem wybuchowym
7	12 V 2003	Czecczenia, Ilischan-Yurt, budynek rządowy	Shakhida Baumuratowa	3	1	2	59	111	0	śmierć	niepotwierdzone informacje – rzekomo wdowa po bojowniku zmarłym na początku III wojny czeccz-ros.	ciężarówka wypełniona materiałami wybuchowymi
8	14 V 2003	Czecczenia, Ilischan-Yurt, festiwal religijny	Shahidat Shahbulatowa, Zulay Abdurzakowa	2	2	0	18	145	0	śmierć	b.d.	pas szahida

9	5 VI 2003	Osetia Północna, Mozdok, baza rosyjskich pilotów Air Force	Lida Khildehorojewa	1	1	0	17	16	0	śmierć	b.d	bomba w autobusie
10	20 VI 2003	Czezenia, Grozny, budynek rządowy	Zakira Abdulazimowa	2	1	1	6	38	0	śmierć	b.d	ciężarówka wypełniona materiałami wybuchowymi
11	5 VII 2003	lotnisko w Tuszyno, Moskwa, koncert rockowy	Zulichan Elchadżijewa, Zinajda Alijewa	2	2	0	14	60	0	śmierć	Zulichan Elchadżijewa – śmierć w imię Allacha jako zmazanie grzechu miłości kazirodczej; Zinajda Alijewa – trauma po aborcji, do której zmusił ją mąż bojownik. Po jego śmierci podjęła decyzję o śmierci własnej.	pas szahida
12	11 VII 2003	Moskwa, kawiarnia „Mon Cafe”	Zarema Muszachojeewa	1	1	0	1	0	0	przeżyła	depresja, brak perspektyw; nie mając innego pomysłu na siebie, postanowiła przyłączyć się do wahańców. „Przyjaciel” zaproponował jej 1000 dol. oraz obiecał opiekę nad jej córką i rodziną. Po nieudanym zamachu skazana na 20 lat więzienia.	pas szahida, poddała się policji pozostawiając ładunek

13	27 VII 2003	Czeczenia, Grozny, budynek bazy wojskowej	Mariam Tashukhadjiyeva	1	1	0	?	?	0	śmierć	b.d.	pas szahida
14	5 XII 2003	Czeczenia		2	1	1	ok. 150	46	0	śmierć	b.d.	wybuch w pociągu podmiejskim
15	9 XII 2003	Moskwa, poblize Kremla i budynku Dumy Państwowej	Khadishat Mangeriyeva	1	1	0	6	14	0	śmierć	wdowa po czeczeńskim bojowniku Ruslanie Mangerijewie, który zginął podczas operacji wojskowej w lipcu poprzedniego roku	pas szahida - detonacja zdalna
16	25 VIII 2004	samolot TU-134 Moskwa – Wolgorad, lot 1303	Sazita Jebirhanova	1	1	0	43	0	0	śmierć	odsunięta od męża bo nie mogła mieć dzieci, piętnowana z tego powodu jako niepełnowartościowa kobieta	detonacja ładunku w samolocie
17	25 VIII 2004	zamach na samolot TU-154 Moskwa–Soczi, lot 1047	Aminat Nogajewa	1	1	0	42	0	0	śmierć	uprowadzona przez bojowników, pozbawiona kontaktu z rodziną przez 3 lata przed dokonaniem zamachu	detonacja ładunku w samolocie
18	1–3 IX 2004	atak na szkołę w Bieslanie	32 bojowników, w tym dwie kobiety – Roza Nogajewa i Mariam Tuborowa	32	2	30	730	385	1100	śmierć	b.d.	wzięcie zakładników przez terrorystów; w ostateczności szturm komandosów z użyciem gazu łzawiącego

19	15 IX 2004	Inguszetia, biuro FSB	b.d.	2	1	1	1	2	31	0	śmierć	b.d	b.d
20	6 XI 2008	Władykaukaz w Osetii Północnej	b.d.	1	1	0	12	40	0	0	śmierć	b.d	pas szahida – detonacja na przystanku w pobliżu ruchliwego targu w centrum miasta
21	16 IX 2009	Zawodskoj, Okręg Grozny – Mir Street w pobliżu Fashion House	b.d.	1	1	0	0	8	b.d	b.d	śmierć	b.d	pas szahida
22	29 III 2010	Rosja, Moskwa, podwójny atak na metro	Dzhennet Abdurakhmanowa, Maryam Sharipowa	2	2	0	40	102	0	0	śmierć	wdowa po Umalacie Magomedowie, który został zabity przez siły rosyjskie 31 grudnia 2009 r.; Maryam Sharipowa, żona Magomeda Wagabowa, jednego z przywódców bojowników dagestańskich	pas szahida
23	7 III 2012	Dagestan, Karabudakkhent, punkt kontrolny policji	Aminat Ibragimowa	1	1	0	5	2	b.d.	b.d.	śmierć	żona Zaura Zagirowa, jednego z liderów bojowników, który został zabity w Dagestanie w lutym 2012 podczas operacji specjalnej wojsk rosyjskich	pas szahida

24	3 V 2012	Dagestan, Machaczkała, 2 wybuchy oraz atak na posterunek policji	Muslimat Alijewa	2	1	1	14	100	b.d.	b.d.	rodzeństwo Alijewej było zaangażowane w działalność ekstremistyczną; na miesiąc przed atakiem zniknęło z domu i przyłączyło się do bojowników	materiały wybuchowe umieszczone w samochodach
25	28 VIII 2012	Dagestan, Chirkei, wybuch w domu Szejka Said-Afandi Al-Chirkawiego przywódcy duchowego	Aminat Kurbanowa		1	b.d.	7	b.d.	b.d.	b.d.	jej dwaj byli małżonkowie byli islamskimi bojownikami, obecny również	pas szahida
26	SUMA			106	48	59	955	2066	1900			

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji ogólnodostępnych.

5. Taktyka zamachów przeprowadzanych przez „czarne wdowy”

Jedną z najczęściej stosowanych technik przeprowadzania zamachów przez czeczeńskie szahidki jest wykorzystywanie w tym celu ciężarówek wypełnionych materiałem wybuchowym, detonowanym zdalnie przez „opiekuna” akcji lub bezpośrednio przez kobietę. Druga to wykorzystanie pasa szahida lub plecaka wypełnionego plastycznym materiałem wybuchowym zmieszany z częściami metalowymi, gwoździami i granatami ręcznymi maksymalizującymi siłę rażenia i zwiększającymi liczbę ofiar. Zamachów przy użyciu samochodów dokonywano głównie w pobliżu ważnych strategicznie budynków czy punktów kontrolnych policji. Poza tym do jednego ataku doszło w pociągu²⁹, a do dwóch w samolotach³⁰ i w metrze³¹. Nie można pominąć też dwóch największych jak do tej pory przypadków przetrzymywania zakładników³².

W początkowej fazie konfliktu ataki były kierowane przeciwko konkretnym celom policyjno-wojskowym. Z czasem, jak już wspomniano wyżej, zaczęto dokonywać zamachów spektakularnych, mających zadać jak największe straty wrogowi, bez względu na to, czy ofiarami będą postronni obywatele i dzieci, czy żołnierze. W momencie „zglobalizowania” konfliktu czeczeńsko-rosyjskiego po roku 2000 nastąpiło terytorialne rozszerzenie działań wojennych. Bojownicy rozpoczęli kampanie terrorystyczne w miejscach oddalonych od jądra konfliktu. Nadal jednak prawie połowa ataków jest przeprowadzanych w Czeczenii, mniej w Moskwie i w południowej Rosji.

W wielu przypadkach przyszła męczennica składała przed zamachem oświadczenie lub nagrywała jej wypowiedź o jej religijnej żarliwości i podjęciu przez nią decyzji o ewentualnej samobójczej śmierci w imię Allacha jako o największym zaszczyście połączonym z ideą nacjonalizmu religijnego. Rozpatrując problem zamachów terrorystycznych organizowanych przez kobiety w tym kontekście, należy stwierdzić, że z analizy biografii poszczególnych szahidek wiadomo, iż fundamentalizm religijny nie był głównym motywem ich decyzji.

Największa koncentracja ataków samobójczych dokonywanych przez kobiety nastąpiła latem 2003 r., po czeczeńskim referendum konstytucyjnym z 23 marca 2003 r., podczas którego przyjęto konstytucję Czeczenii określającą republikę jako nieodłączną część Federacji Rosyjskiej. W latach 2006–2007 nie odnotowano żadnego zamachu z udziałem „czarnych wdów”. W kolejnych latach jednak przeprowadziły one sześć ataków (w tym podwójny atak na moskiewskie metro w 2010 r., który przypomniał społeczeństwu rosyjskiemu i całemu światu, że wojna trwa nadal). Zginęło w nich ok. 80 osób.

Podsumowanie

Podsumowując rozważania, trudno jest jednoznacznie przychylić się do tylko jednej z hipotez przedstawionych w niniejszym artykule. Analiza wykazuje, że na decyzję czeczeńskich kobiet o podjęciu samobójczej misji ma wpływ złożona i skomplikowana interakcja czynników socjopolitycznych i psychologicznych, które są

²⁹ 5 grudnia, 2003 r. w Czeczenii – brak bliższych danych.

³⁰ Zamach na dwa samoloty TU-134 Moskwa–Wołgorad (lot 1303) oraz TU-154 Moskwa–Soczi (lot 1047) dokonany przez Sazita Jebirhanowa i Aminat Nogajewą 25 sierpnia 2004 r.

³¹ Podwójny atak na stacji metra w Moskwie, przeprowadzony 29 marca 2010 r.

³² Atak na teatr w Moskwie – październik 2002 r. (około 800 zakładników) oraz szkołę w Bieslanie we wrześniu 2004 (około 1100 zakładników).

mieszanką traumy i desperacji, a także manipulacji i indoktrynacji religijnej. Wszystkie te kobiety łączą tragiczne wydarzenia, za każdą z nich jednak kryje się inny, indywidualny, bodziec, który doprowadza je do postępowania skrajnego. Trudno zaakceptować sytuację, w której kobieta świadomie i dobrowolnie staje się zabójcą niewinnych osób, w tym dzieci, w imię osobistej zemsty czy w imię Allacha. Nie da się jednak zaprzeczyć faktom. Zapewne trzeba też wyśrodkować doniesienia i opinie obu stron konfliktu czeczeńsko-rosyjskiego i motywy ich radykalnych działań.

Niewątpliwie zniekształcona interpretacja islamu pomaga inspiratorom zamachów przekonać skrzywdzone i pozbawione środków do życia kobiety, a takich po latach wyczerpującej wojny jest zapewne wiele, do dokonywania ataków. Zamachy samobójcze przez nie przeprowadzone nie są zwińczeniem ich pragnienia śmierci w imię Allacha. Radykalizacja postaw, którą często osiągają na krótko przed wykonaniem zadania, jest wartością dodaną, a nie decydującą. Wiele kobiet skorzystało z tej nowo powstałej możliwości wzięcia czynnego udziału w walce i rozpoczęło działania wykraczające poza ich tradycyjną rolę społeczną³³. „Czarne wdowy” różnią się od siebie wiekiem, wykształceniem, środowiskiem, w jakim żyją, i religijnością, co sprawia dodatkowe trudności w ich ewentualnym sprofilowaniu i utrudnia przeciwdziałanie dokonywaniu przez nie samobójczych ataków, zwiększając tym samym ich powodzenie. Z jednej strony nic nie jest w stanie usprawiedliwić czynów szahidek; żadna idea czy religia nie dają bowiem podstawy do zabijania. Z drugiej jednak mit fanatyczek islamskich ginących w imię islamu i ojczyzny nie znajduje potwierdzenia. Gdyby nie zaszczepienie w umysłach zdesperowanych kobiet tego, że śmierć jest dla nich najlepszym rozwiązaniem, i wykorzystanie ich do nadrzędnych celów grupy, same prawdopodobnie nie miałyby wystarczającej motywacji i środków do przeprowadzenia zamachów. Obserwując problem z tej perspektywy, wydaje się, że stają się one jedynie narzędziem w walce i ofiarą konfliktu. Przyjmując pewne uogólnienie, można stwierdzić, że zamachowczynie są tylko ogniwem w łańcuchu działań terrorystycznych, a wysyłający je do przeprowadzenia ataku organizatorzy stoją w centrum całej sieci powiązań i pociągają za sznurki. Zanim „czarna wdowa” stanie się męczennicą, wcześniej przechodzi „trening emocjonalny”, który pomaga jej neutralizować oceny moralne, usuwa poczucie winy związane z planowanym zamachem i dehumanizuje jego ewentualne ofiary. W następstwie tego ma przekonanie o tym, że winni wszystkich krzywd są Rosjanie, szczególnie żołnierze i służby bezpieczeństwa, co pozwala jej na takie, a nie inne działanie. W przekonaniu tych kobiet i organizatorów ataków społeczeństwo rosyjskie to nie cywile, gdyż całe jest w stanie wojny³⁴.

Patrząc na fenomen kobiet skrywających prawdę o motywacji popychającej je do ekstremalnych zachowań pod czarną burką, należy zaznaczyć, że czeczeńskim waha-bitom udało się zradykalizować tylko niewielką część czeczeńskich kobiet. Czeczeni generalnie opowiadają się za zakończeniem konfliktu i przeciwko przemocy politycznej ze strony służb realizujących działania w ramach operacji antyterrorystycznej. Nie popierają także zamachów jako metody, dzięki której ich kraj może zdobyć niezależność.

Terroryzm samobójczy bez wątpienia nadal będzie służył za skuteczną metodę realizacji celów politycznych przez organizacje terrorystyczne i na stałe wpisze się w działania ekstremistów, przeprowadzane w różnych częściach świata pod szyldem

³³ S. Mc Cutcheon, „Czarne wdowy”, Gdańsk 2010, VM Group, s. 76

³⁴ A. Berko, *Droga do rajy. Świat wewnętrzny zamachowców-samobójców*, Zakrzewo–Poznań 2010, Replika, s. 294.

globalnego dżihadu. Aktywnie zaczynają w nim uczestniczyć także Europejki. Przykładem jest Belgijka Muriel Degauque, która była sprawczynią zamachu w Iraku w listopadzie 2009 r., czy Samantha Lewthwaite, analogicznie do Czezenek nazywana „białą wdową”. Jej mąż był jednym z islamistów, którzy w lipcu 2005 r. przeprowadzili samobójcze zamachy w londyńskim metrze³⁵.

Z jednej strony zatem kobiety są traktowane przez organizacje terrorystyczne instrumentalnie, jako narzędzie wspierane manipulacją i obietnicami osiągnięcia statusu „jednostek wybranych”. Z drugiej jednak świadomie decydują się na wyrażanie sprzeciwu wobec negatywnie przez nie ocenianych zdarzeń właśnie poprzez przeprowadzanie zamachów na życie innych ludzi, nie tylko tych bezpośrednio odpowiedzialnych za ich krzywdy.

Abstrakt

Artykuł dotyczy zjawiska ważnego dla bezpieczeństwa państw, choć nie do końca zbadanego, tj. samobójczych zamachów terrorystycznych przeprowadzanych przez kobiety, w tym przypadku przede wszystkim przez czezeńskie „czarne wdowy”, i psychologii tych zamachów. Udział kobiet w zbrojnym dżihadzie niewątpliwie wymusił nowe spojrzenie zarówno na zjawisko terroryzmu, jak i na jego zwalczanie. Analizie poddano tu kilka hipotez, które w jakimś stopniu mogą pomóc zrozumieć psychospołeczne aspekty zamachów dokonywanych przez muzułmanki i motywację działania tych kobiet. Biorąc pod uwagę specyfikę rejonów ogarniętych konfliktami, należy zaznaczyć, że nie zawsze znajdują potwierdzenie tezy, iż muzułmanki decydują się na męczeńską śmierć w imię Allaha, niepodległości czy suwerenności kraju oraz zemsty za cierpienia, jakich doświadczyły osobiście lub jakich doświadczyli ich bliscy. Zawężając ocenę zamachów przeprowadzanych przez kobiety do aktów dokonywanych przez czezeńskie „czarne wdowy”, niniejszy artykuł próbuje odpowiedzieć na pytanie, czy każda z nich działa z podobnych pobudek, które po uogólnieniu można sprowadzić do: osobistej traumy powiązanej z motywem społecznym, dania wyrazu ideologii religijnej, chęci zemsty oraz przypadków zmuszania do dokonywania zamachów, poprzez stosowanie środków odurzających lub szantażu moralnego. Dotarcie do informacji o większości ataków przeprowadzonych przez Czezenki pozwoliło także na określenie ogólnej taktyki zamachów.

Fenomen czezeńskich „czarnych wdów” jest zagadnieniem niezwykle interesującym z punktu widzenia badania terroryzmu, ale też niezmiernie trudnym do jednoznacznej oceny. Czy te kobiety to po prostu spragnione zemsty morderczynie, czy też są to poddawane psychomanipulacji ofiary konfliktu czezeńsko-rosyjskiego, skutecznie wykorzystywane przez bojowników kaukaskich. Analiza problemu wykazuje, że na decyzję czezeńskich kobiet dotyczącą podjęcia samobójczej misji ma wpływ złożona interakcja czynników socjopolitycznych i psychologicznych – mieszanika traumy, desperacji, manipulacji i indoktrynacji religijnej.

---

³⁵ *Rekrutuje kobiety do przeprowadzania samobójczych zamachów, ma powiązania z głównym jądrem al-Kaidy* [online], http://www.globaljihad.net/view_page.asp?id=2190 oraz *Czy Biała Wdowa znów uderzy?* [online], <http://rokor1.pl//index.php/czytelnia/rozmaiteci/1692-czy-biala-wdowa-znow-uderzy> [dostęp: 12 XII 2012].

Abstract

The article concerns suicide terrorist attacks carried out by women, in particular by the Chechen “black widows”, and the psychology of these attacks. This topic is extremely important from the point of view of security, but has not yet been exhausted. The participation of women in the armed jihad undoubtedly requires a new approach to both terrorism and the combat against it. A few hypotheses have been analyzed, which to some extent might help to understand the psychosocial aspects of the attacks carried out by Muslim women and the motivation for their actions. Taking into consideration the special nature of the regions engulfed by conflicts, it has to be pointed out that Muslim women do not always decide to die a martyr’s death in the name of Allah, for the independence or sovereignty of the country, or in order to revenge the suffering experienced by them personally or by their family and friends. The article focuses on the analysis of attacks conducted by the Chechen “black widows”. It aims at answering the question, whether each of them had the same motives. Generally speaking, the motives include: a personal trauma connected with the social motive, expression of the religious ideology, desire to take revenge and being forced to carry out an attack using narcotic drugs or moral blackmail. Additionally, it was only possible to define the general tactics of the attacks, as we managed to obtain the information about the majority of the attacks conducted by the Chechen women.

The phenomenon of the Chechen “black widows” is a very interesting issue from the point of view of studies on terrorism, but also a very difficult one when it comes to providing unequivocal assessment. Are these women simply murderers craving for revenge, or are they subject to psychological manipulation, victims of the Chechen-Russian conflict, effectively used by the Caucasian fighters. The analysis of the problem shows that the decision of the Chechen women to die a suicidal death is influenced by a very complex combination of sociopolitical and psychological factors – trauma, desperation, manipulation and religious indoctrination.